IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 02. Noyabr ,2026

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDAGI BITIRUVCHI SINF O‘QUVCHILARINING OLIY TA’LIMGA KIRISH KO‘RSATKICHLARINI OSHIRISH BO‘YICHA TAVSIYALAR

Ismoilova Jamilaxon Buvajonovna
Andijon davlat tibbiyot instituti
Akademik litsey, texnikumlar va maktablarga metodik yordam ko’rsatish bo’lim mutaxassisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24103099

Annotatsiya

Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablaridagi bitiruvchi sinf o‘quvchilarining oliy ta’lim muassasalariga kirish ko‘rsatkichlarini oshirish masalalari tahlil qilingan. O‘quvchilarni oliy ta’limga maqsadli tayyorlash, fanlar bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini mustahkamlash, kasbiy yo‘naltirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirishning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, bitiruvchilarning bilim darajasini aniqlash, individual tayyorgarlik rejasini ishlab chiqish, sinov imtihonlarini tashkil etish va ta’lim jarayoni samaradorligini muntazam monitoring qilish bo‘yicha amaliy tavsiyalar taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: umumiy o‘rta ta’lim, bitiruvchi sinf, oliy ta’lim, ta’lim sifati, abituriyent, kasbiy yo‘naltirish, bilim va ko‘nikma, test sinovlari, pedagogik texnologiyalar, individual yondashuv, mustaqil ta’lim.

Аннотация

В данной статье анализируются вопросы повышения показателей поступления выпускников общеобразовательных школ в высшие учебные заведения. Рассматривается значение целевой подготовки учащихся, укрепления знаний и навыков по учебным предметам, профессиональной ориентации, использования современных педагогических технологий, развития навыков самостоятельного обучения и укрепления сотрудничества с родителями. Предлагаются практические рекомендации по определению уровня знаний выпускников, разработке индивидуальных планов подготовки, организации пробных экзаменов и систематическому мониторингу качества образовательного процесса.

Ключевые слова: общее среднее образование, выпускной класс, высшее образование, качество образования, абитуриент, профессиональная ориентация, знания и навыки, тестовые испытания, педагогические технологии, индивидуальный подход, самостоятельное обучение.

Abstract

This article examines ways to improve the university admission rates of graduating students from general secondary schools. It highlights the importance of targeted preparation, strengthening subject knowledge and skills, career guidance, modern educational technologies, independent learning skills, and cooperation with parents. Practical recommendations are proposed for

assessing students' knowledge, developing individual preparation plans, organizing practice examinations, and regularly monitoring educational outcomes.

Keywords: general secondary education, graduating students, higher education, quality of education, university applicants, career guidance, knowledge and skills, entrance examinations, educational technologies, individual approach, independent learning.

Kirish

Bugungi globallashuv va jadal taraqqiyot davrida mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va ilmiy salohiyati, eng avvalo, bilimli, mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy kasb-hunar va kompetensiyalarga ega yosh avlodni tarbiyalash bilan chambarchas bog‘liq. Jamiyat taraqqiyotida oliy ma’lumotli, malakali va raqobatbardosh mutaxassislarning o‘rni beqiyosdir. Shu sababli umumiy o‘rta ta’lim tizimida o‘quvchilarni oliy ta’limga tayyorlash, ta’lim sifatini oshirish va bitiruvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga mustahkam zamin yaratish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining bitiruvchi sinf o‘quvchilari hayotidagi eng muhim bosqichlardan birini bosib o‘tadilar. Ular maktab ta’limini yakunlash bilan birga, kelajakdagi kasbini tanlash, oliy ta’lim muassasasiga hujjat topshirish va mustaqil hayotga qadam qo‘yish kabi mas’uliyatli qarorlarni qabul qiladilar. Bu jarayonda o‘quvchining bilim darajasi bilan bir qatorda, uning qiziqishi, maqsadi, psixologik tayyorgarligi, oilaviy muhiti va ta’lim muassasasida yaratilgan imkoniyatlar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Oliy ta’lim muassasalariga kirish ko‘rsatkichlarini oshirish faqat bitiruvchilarni test sinovlariga tayyorlash bilan cheklanmaydi. Bu, avvalo, maktabdagi ta’lim sifatini yaxshilash, o‘quvchilarda mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirish, fanlarni chuqur o‘zlashtirish, kasb tanlashga ongli yondashish va ta’lim jarayonini izchil tashkil etishni talab qiladi.

Asosiy qism

1. Bitiruvchi sinf o‘quvchilarini oliy ta’limga tayyorlashning ahamiyati

O‘quvchining oliy ta’lim muassasasiga kirishi, avvalo, uning maktab davrida olgan bilimlari, shakllangan dunyoqarashi va o‘z ustida ishlash qobiliyatiga bog‘liq. Shuning uchun oliy ta’limga tayyorgarlik ishlarini faqat 11-sinfda boshlash maqsadga muvofiq emas. Bu jarayon quyi sinflardan boshlab bosqichma-bosqich shakllantirilishi lozim.

Bitiruvchi sinfda esa tayyorgarlik aniq maqsad va reja asosida olib borilishi kerak. Har bir o‘quvchining qaysi oliy ta’lim muassasasida va qaysi yo‘nalishda tahsil olishni istashi aniqlanishi, tanlangan yo‘nalishga mos fanlarni chuqur o‘zlashtirishiga sharoit yaratilishi zarur.

Bunda o‘quvchining qiziqishi, qobiliyati va imkoniyatlarini hisobga olish muhim. Chunki kasbni faqat ota-ona yoki atrofdagilarning xohishiga qarab tanlash kelajakda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. O‘quvchi o‘z qiziqishi va salohiyatiga mos yo‘nalishni tanlaganida, bilim olishga bo‘lgan intilishi ham ortadi.

2. O‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash va individual tayyorgarlik rejasini ishlab chiqish

Oliy ta’limga kirish ko‘rsatkichlarini oshirishda eng muhim vazifalardan biri har bir bitiruvchining bilim darajasini to‘g‘ri baholashdir. Buning uchun o‘quv yili boshida asosiy fanlar bo‘yicha diagnostik test sinovlari va nazorat ishlari tashkil etilishi kerak.

Diagnostik tahlil natijasida o‘quvchilarning qaysi mavzularni yaxshi o‘zlashtirgani, qaysi mavzularda qiyinchiliklarga duch kelayotgani aniqlanadi. Olingan natijalarga asoslanib, har bir o‘quvchi uchun individual tayyorgarlik rejasi ishlab chiqiladi.

Masalan, matematika fanidan bilim darajasi yetarli bo‘lmagan o‘quvchi uchun algebra, geometriya va mantiqiy masalalar bo‘yicha qo‘shimcha mashg‘ulotlar tashkil etilishi mumkin. Ona tili va adabiyot fanida qiyinchilikka duch kelayotgan o‘quvchi esa matnni tushunish, grammatik qoidalarni qo‘llash va savollarga tahliliy javob berish bo‘yicha muntazam shug‘ullanishi lozim.

Individual yondashuvning afzalligi shundaki, barcha o‘quvchilarga bir xil talab va usulni qo‘llash o‘rniga, ularning haqiqiy bilim darajasi va ehtiyojlaridan kelib chiqiladi. Bu esa qisqa vaqt ichida ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

3. Fanlar bo‘yicha chuqurlashtirilgan va maqsadli mashg‘ulotlarni tashkil etish

Bitiruvchi sinf o‘quvchilarini oliy ta’limga tayyorlashda tanlangan yo‘nalishga mos fanlarga alohida e’tibor qaratish lozim. Maktab ma’muriyati va fan o‘qituvchilari hamkorligida qo‘shimcha darslar, maslahat mashg‘ulotlari, fan to‘garaklari va amaliy topshiriqlar tizimli tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Qo‘shimcha mashg‘ulotlar oddiy darslarning takroriga aylanib qolmasligi kerak. Ularda murakkab mavzularni tushuntirish, avvalgi sinflarda o‘zlashtirilmay qolgan bilimlarni to‘ldirish, masalalar yechish va test topshiriqlarini tahlil qilishga ustuvorlik berilishi zarur.

Shuningdek, mashg‘ulotlarda faqat test savollarini yodlashga emas, balki savolning mazmunini anglash, muammoni mustaqil hal qilish va bilimni yangi vaziyatda qo‘llashga o‘rgatish kerak. Chunki mustahkam bilimga ega o‘quvchi turli shakldagi savollarga ham to‘g‘ri yondasha oladi.

4. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish

Hozirgi vaqtda raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Oliy ta’limga tayyorgarlik jarayonida elektron darsliklar, videodarslar, onlayn test platformalari, virtual laboratoriyalar va masofaviy ta’lim resurslaridan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Masalan, o‘quvchilar darsdan tashqari vaqtda mavzuga oid videodarslarni tomosha qilishi, elektron testlarni bajarishi, xatolarini tahlil qilishi va o‘z bilimini mustaqil nazorat qilishi mumkin. O‘qituvchi esa ushbu jarayonni boshqarib, o‘quvchilarga zarur yo‘nalish va tavsiyalar berib boradi.

Interfaol metodlar, jumladan, muammoli ta’lim, aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, loyiha metodi va savol-javob usullaridan foydalanish ham o‘quvchilarning faolligini oshiradi. Bunday yondashuvlar bilimni shunchaki eslab qolishdan ko‘ra, uni anglash va amaliyotda qo‘llash imkonini beradi.

Shu bilan birga, internetdan foydalanishda ishonchli manbalarni tanlash, keraksiz axborotlardan chalg‘imaslik va raqamli vositalardan maqsadli foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish ham muhimdir.

5. Kasbiy yo‘naltirish va oliy ta’lim muassasalari bilan hamkorlikni kuchaytirish

Oliy ta’limga kirish ko‘rsatkichlarini oshirishda o‘quvchilarning kelajakdagi kasbini to‘g‘ri tanlashi alohida ahamiyatga ega. Ba’zi hollarda o‘quvchilar qaysi yo‘nalishga hujjat topshirishni, tanlangan kasbning xususiyatlarini yoki oliy ta’lim muassasalarida qanday ta’lim imkoniyatlari mavjudligini yetarlicha bilmaydilar.

Ushbu muammoni bartaraf etish uchun maktablarda kasbiy yo‘naltirish ishlari muntazam olib borilishi kerak. Oliy ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilari, talabalar va mutaxassislar ishtirokida uchrashuvlar tashkil etish, oliy ta’lim muassasalariga tanishtiruv sayohatlari uyushtirish va kasblar yarmarkalarini o‘tkazish foydali hisoblanadi.

Bunda o‘quvchilarga oliy ta’lim yo‘nalishlari, ta’lim shakllari, qabul talablari, tanlangan mutaxassislikning mehnat bozoridagi o‘rni va kelajakdagi imkoniyatlari haqida tushunarli ma’lumot berilishi lozim.

Kasbiy yo‘naltirish jarayoni faqat oliy ta’lim bilan cheklanib qolmasligi kerak. Har bir o‘quvchiga uning qobiliyati va qiziqishiga mos professional ta’lim yo‘nalishlari ham tushuntirilishi, kasb tanlashda ongli qaror qabul qilishiga yordam berilishi zarur.

6. Sinov imtihonlari va muntazam monitoring tizimini yo‘lga qo‘yish

Bitiruvchilarning oliy ta’limga tayyorgarligini samarali tashkil etish uchun sinov imtihonlari muhim vosita hisoblanadi. Bunday imtihonlar o‘quvchilarga haqiqiy imtihon sharoitini his qilish, vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va o‘z bilim darajasini baholash imkonini beradi.

Sinov testlarini muntazam tashkil etish bilan birga, ularning natijalarini chuqur tahlil qilish lozim. Faqat to‘plangan ballni e’lon qilish yetarli emas. O‘quvchi qaysi savollarda xato qilgani, nima sababdan noto‘g‘ri javob bergani va xatoni qanday bartaraf etish mumkinligini tushunishi kerak.

Har bir sinovdan so‘ng fan o‘qituvchisi o‘quvchilar bilan xatolar ustida ishlashi, qiyin mavzularni qayta tushuntirishi va keyingi mashg‘ulotlar rejasini tahlil natijalariga qarab belgilashi maqsadga muvofiq.

Maktab miqyosida esa quyidagi ko‘rsatkichlar asosida monitoring olib borilishi mumkin:

- diagnostik va yakuniy test natijalaridagi o‘zgarishlar;
- qo‘shimcha mashg‘ulotlarda qatnashish darajasi;
- o‘quvchilarning tanlagan oliy ta’lim yo‘nalishlari;
- fanlar bo‘yicha o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari;
- oliy ta’lim muassasalariga hujjat topshirgan bitiruvchilar soni;
- oliy ta’limga qabul qilingan bitiruvchilar ulushi.

Monitoring natijalari o‘qituvchi yoki o‘quvchini ayblash uchun emas, balki mavjud kamchiliklarni aniqlash va ta’lim sifatini yaxshilash uchun xizmat qilishi kerak.

7. Ota-onalar va maktab hamkorligini kuchaytirish

O‘quvchining oliy ta’limga tayyorlanishida oilaviy muhitning o‘rni juda katta. Ota-onalar farzandining qiziqishi va qobiliyatini qo‘llab-quvvatlashi, mustaqil ta’lim olishi uchun qulay sharoit yaratishi va uning o‘quv faoliyatiga befarq bo‘lmasligi kerak.

Maktab va ota-onalar o‘rtasida muntazam hamkorlik yo‘lga qo‘yilishi maqsadga muvofiq. Buning uchun ota-onalar yig‘ilishlarida bitiruvchilarning tayyorgarlik holati, fanlar bo‘yicha natijalari, kelajakdagi ta’lim yo‘nalishlari va mavjud muammolar muhokama qilinishi lozim.

Shu bilan birga, ota-onalar farzandiga ortiqcha bosim o‘tkazmasligi, uni boshqa o‘quvchilar bilan taqqoslamasligi va faqat yuqori natija talab qilmasligi kerak. Har bir o‘quvchining imkoniyati turlicha bo‘ladi. Eng muhimi, farzandning harakatini qadrlash, unga ruhiy dalda berish va o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashdir.

8. O‘quvchilarning psixologik tayyorgarligi va motivatsiyasini oshirish

Oliy ta’limga kirish jarayonida bilim bilan bir qatorda psixologik tayyorgarlik ham muhim o‘rin tutadi. Ayrim o‘quvchilar yetarli bilimga ega bo‘lsalar-da, imtihon oldidan hayajon, qo‘rquv, o‘ziga ishonchsizlik yoki vaqtni to‘g‘ri taqsimlay olmaslik sababli kutilgan natijaga erisha olmaydilar.

Shu sababli maktab psixologi va sinf rahbarlari bitiruvchilar bilan individual hamda guruh shaklida suhbatlar tashkil etishi zarur. O‘quvchilarga stressni boshqarish, vaqtni rejalashtirish, o‘ziga ishonchni shakllantirish va imtihon jarayonida to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalari o‘rgatilishi lozim.

O‘quvchilar uchun kun tartibini to‘g‘ri tashkil etish, yetarli dam olish, jismoniy faollik va sog‘lom turmush tarziga rioya qilish ham muhim. Haddan tashqari ko‘p mashg‘ulotlar o‘quvchining charchashiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun ta’lim, dam olish va mustaqil tayyorgarlik o‘rtasida muvozanat bo‘lishi zarur.

9. Maktab rahbariyati va pedagoglar faoliyatini takomillashtirish

Bitiruvchilarning oliy ta’limga kirish ko‘rsatkichlarini oshirish maktab rahbariyati, fan o‘qituvchilari, sinf rahbarlari, psixologlar va ota-onalarning hamkorlikdagi faoliyatini talab qiladi.

Maktab rahbariyati tomonidan bitiruvchilar bilan ishlash bo‘yicha aniq chora-tadbirlar rejasi ishlab chiqilishi kerak. Unda har bir fan bo‘yicha mas’ul o‘qituvchilar, mashg‘ulotlar jadvali, diagnostik nazorat muddatlari, kasbiy yo‘naltirish tadbirlari va natijalarni tahlil qilish tartibi belgilanishi lozim.

Pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirish, zamonaviy o‘qitish metodlarini o‘zlashtirish va ilg‘or tajribalarni ommalashtirish ham katta ahamiyatga ega. Fan o‘qituvchilari o‘zaro tajriba almashishi, ochiq darslar tashkil etishi va o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos topshiriqlardan foydalanishi maqsadga muvofiq.

Bunda maktab faoliyatini faqat oliy ta’limga kirgan bitiruvchilar soni bilan baholash to‘g‘ri emas. O‘quvchilarning umumiy bilim sifati, tanlagan kasbidan qoniqishi, mustaqil fikrlashi va hayotga tayyorligi ham muhim natijalar hisoblanadi.

Oliy ta’limga kirish ko‘rsatkichlarini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar

Yuqoridagi fikrlar va tahlillardan kelib chiqib, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida quyidagi amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. **Bitiruvchilar bilan individual ishlash tizimini joriy etish.** Har bir o‘quvchining bilim darajasi, qiziqishi va tanlagan yo‘nalishiga qarab shaxsiy tayyorgarlik rejasi ishlab chiqish.
2. **Fanlar bo‘yicha qo‘shimcha mashg‘ulotlarni kuchaytirish.** O‘quvchilarning ehtiyojidan kelib chiqib, muammoli mavzularni qayta o‘rganish va amaliy topshiriqlarni ko‘paytirish.
3. **Haftalik sinov testlarini tashkil etish.** O‘quvchilarning bilim darajasini muntazam baholash va yo‘l qo‘yilgan xatolar ustida ishlash.
4. **Oliy ta’lim muassasalari bilan hamkorlik qilish.** Professor-o‘qituvchilar va talabalar bilan uchrashuvlar, ochiq muloqotlar hamda tanishtiruv tadbirlarini tashkil etish.
5. **Kasbiy yo‘naltirish ishlarini takomillashtirish.** O‘quvchilarning qobiliyati, qiziqishi va mehnat bozori ehtiyojlarini hisobga olgan holda kasb tanlashiga ko‘maklashish.
6. **Raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish.** Elektron darsliklar, videodarslar va onlayn testlardan maqsadli foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish.
7. **Ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash.** Farzandning tayyorgarligi, muammolari va yutuqlari bo‘yicha muntazam muloqot olib borish.
8. **Psixologik yordamni tashkil etish.** Imtihon oldi hayajonini kamaytirish, motivatsiya va o‘ziga ishonchni oshirish bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkazish.
9. **Pedagoglarning malakasini oshirish.** O‘qituvchilar uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar, baholash usullari va test topshiriqlarini tahlil qilish bo‘yicha amaliy seminarlar tashkil etish.
10. **Ta’lim natijalarini muntazam tahlil qilish.** Maktab miqyosida o‘quvchilarning rivojlanishini kuzatish, mavjud muammolarni aniqlash va tegishli chora-tadbirlarni belgilash.

Xulosa

Umumiy o‘rta ta’lim maktablaridagi bitiruvchi sinf o‘quvchilarining oliy ta’lim muassasalariga kirish ko‘rsatkichlarini oshirish ko‘p qirrali va tizimli yondashuvni talab qiladigan pedagogik jarayondir. Ushbu jarayonning samaradorligi faqat test sinovlariga tayyorgarlik bilan emas, balki maktabdagi ta’lim sifati, o‘qituvchilarning kasbiy mahorati, o‘quvchilarning mustaqil bilim olish qobiliyati, oilaviy qo‘llab-quvvatlash va to‘g‘ri kasbiy yo‘naltirish bilan belgilanadi.

Har bir bitiruvchining individual imkoniyatlarini aniqlash, uning qiziqishi va qobiliyatiga mos ta’lim yo‘nalishini tanlashiga yordam berish, fanlar bo‘yicha bilimlarini muntazam mustahkamlash va natijalarni tahlil qilib borish oliy ta’limga tayyorgarlikning muhim shartlaridir.

Maktabda sog‘lom raqobat, bilim olishga intilish, ustoz-shogird an’analari va hamkorlik muhitini shakllantirish orqali o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan qiziqishini yanada oshirish mumkin. Buning uchun maktab rahbariyati, pedagoglar, ota-onalar va oliy ta’lim muassasalari birgalikda faoliyat olib borishlari lozim.

Eng muhimi, oliy ta’limga kirish ko‘rsatkichlarini oshirishni faqat statistik natija sifatida emas, balki yoshlarning kelajagini belgilovchi muhim ta’limiy va ijtimoiy vazifa sifatida baholash kerak. Har bir o‘quvchiga sifatli ta’lim olish, o‘z qobiliyatini namoyon etish va tanlagan kasbi bo‘yicha rivojlanish imkoniyatini yaratish maktabning asosiy maqsadlaridan biri bo‘lishi zarur.

Shunday ekan, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida maqsadli tayyorgarlik, individual yondashuv, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va samarali hamkorlikni izchil yo‘lga qo‘yish

bitiruvchilarning oliy ta’limga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi hamda mamlakatimiz uchun bilimli, salohiyatli va raqobatbardosh yosh mutaxassislar yetishib chiqishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-sonli “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – https://lex.uz/docs/-5013007
2. OECD. PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. OECD Publishing, 2023.
3. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Ta’lim sifati, teng imkoniyatlar va ta’lim tizimini rivojlantirishga oid materiallar.
4. Muslimov N.A. va boshqalar. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahoratga oid o‘quv-uslubiy materiallar.
5. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun amaldagi davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturlari.
6. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim sohasidagi me’yoriy-huquqiy hujjatlari va metodik tavsiyalari.